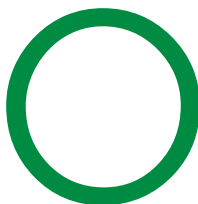

ΣΤΑ ΣΠΗΛΛΙΟΜΟΝΑΣΤΗΡΑ ΤΗΣ ΒΑΡΑΣΟΒΑΣ

ταν πριν μια δεκαετία έπαιρνα το δρόμο για το Μεσολόγγι, πηγαίνοντας γοητευμένος να συναντήσω τα χιονάτα αλατόβουνα, που συσώρενε ο πλούτος της λιμνοθάλασσας, μου 'χε κακοφανεί που λίγο μετά το Αντίρριο ο δρόμος εγκατέλειπε τη θάλασσα, στερώντας μου των ιωδιούχο αέρα της.

Εισχωρούσε στο εσωτερικό της Ακαρνανικής γης και λίγο πριν την εκτεταμένη κοίτη του Εύηνου ποταμού, ένας σκοτεινός όγκος στ' αριστερά μου υψώνονταν κρύβοντας το φως του ήλιου. Η επιβλητικότητα μ' ακολούθησε μέχρι την είσοδό μου στις εύφορες κι υγρές εκτάσεις της αρχαίας Καλυδώνας πριν την ιστορική πρωτεύουσα του νομού. Το βουνό αυτό ήταν η **Βαράσοβα**.

ΚΕΙΜΕΝΟ: ΜΙΧΑΗΛΗΣ ΖΕΥΓΟΥΛΑΣ
ΦΩΤΟΓΡΑΦΙΕΣ : ΠΕΤΡΟΣ ΚΟΥΡΟΥΠΗΣ

Η Κάτω Βασιλική στη σκιά της Βαράσοβας, απ' το λόφο της Αγίας Τριάδας. Μέρος της τοικοποιίας από γκριζοπράσινη πέτρα στη βασιλική της Αγίας Τριάδας.

Χρόνια πολλά μετά ο δρόμος μ' έφερε ξανά προσκνητή στο αγριωπό ανάστημά του. Αφορμή το ντοκιμαντέρ του **Απόστολου Μπρέντα "Βαράσοβα, το Άγιο Όρος της Δυτικής Ελλάδας"** που προβλήθηκε στο περσινό φεστιβάλ ντοκιμαντέρ Θεσσαλονίκης. Η παραθαλάσσια **Κάτω Βασιλική**, κρυμμένη απ' την Εθνική οδό, στη σκιά του ιερού βουνού, γίνεται η διαμονή μας για 3 μέρες. Ένας τόσο θα οικισμός με 150 κατοίκους, καθαρός και νοικοκυρεμένος, ξεκουράζεται γύρω από μια μικρή παραλία, ανάμεσα στο όρος Βαράσοβα (954 μ.) και το βουνό **Κλόκοβα** (1037 μ.).

Η οικογενειακή και φιλειρηνική ατμόσφαιρα της Κάτω Βασιλικής δύσκολα σε πείθει πώς σ' αυτήν την περιοχή, τίποτα δεν ήταν όπως σήμερα.

Ο Όμηρος αναφέρει τη Βαράσοβα σαν μια απ' τις πόλεις που πρόσφερε 2 πλοία στην Τροία.

Ο λόφος δε που βρίσκεται αριστερά του χωριού (κοιτώντας τη θάλασσα) ήταν στην αρχαιότητα... ένα νησί! Το περιτριγύριζαν τα νερά της θάλασσας που ενώνονταν με παραποτάμους του Εύηνου κι άλλους χείμαρρους που κατέβαιναν απ' τα όρη της Ναυπακτίας. Πυκνά έλη σχηματίζονταν που φθάναν μέχρι το σημείο που σήμερα περνάει ο Εθνικός αυτοκινητόδρομος και προχωρούσαν ακόμη πιο μέσα, καλύπτοντας το σημερινό χωριό **Γαυρολίμνη**. Το όνομά του μέχρι σήμερα διηγείται το παρελθόν του: μια λιμνοθάλασσα με μικρά ψάρια, με γαύρους!

Το σκηνικό μοιάζει απόμακρο και μυθολογικό. Όμως σχεδόν όλος ο νομός της Αιτωλοακαρνανίας είναι μια γη-σουρωτήρι απ' όπου τρέχουν νερά από παντού, σχηματίζοντας ποτάμια και τον ανθρωπόμορφο θεό Αχελώο ποταμό να χωρίζει την Αιτωλοακαρνανική γη σε Αιτωλία κι Ακαρνανία. Με τη λίμνη Κα-

Τρεις μοναχικές λεύκες,

εδώ που στην αρχαιότητα ήταν θάλασσα και ο λόφος της Αγίας Τριάδας... νησί!

Παναγιά Παναξιώτισσα: αυτή που αξιώθηκε τα πάντα. Κτισμένη κατά το δεύτερο μισό του 10ου αιώνα, κατά τον καθηγητή Μουτσόπουλο. Εντυπωσιάζει με τη ζωφόρο του τρούλου της (συνδυασμός όρθιων ρόμβων με πλίνθους σε τεθλασμένη γραμμή).

στρακίου, Λυσιμαχία και Τριχωνίδα στο Βορρά και Οξερό κι Αμβρακία δυτικά. Στο Νότο και δυτικά τρεις λιμνοθάλασσες: του Μεσολογγίου, του Αιτωλικού και ο μεγάλος Αμβρακικός. Στην κορυφή λοιπόν αυτού του λόφου, βρίσκονται σήμερα τα ερείπια του ναού της **Αγίας Τριάδας**. Από τον τύπο της Βασιλικής της Εκκλησίας πήρε το όνομά του και το ομώνυμο χωριό.

Οι διαστάσεις του ναού (1000 τ.μ.) αποδεικνύουν ότι χτίστηκε σ' εποχή που ο Χριστιανισμός όφειλε να επιβληθεί μεγαλόπρεπα πάνω στον παλιό κόσμο, σ' ένα τόπο με την ισχυρή γειτονική **Χαλκίδα**.

Στα οικοδομικά περιγράμματα του χώρου χρησιμοποιήθηκε αρχαιοελληνικό υλικό, όπως και στον κοντινό **Άγιο Δημήτριο**, που τα άσπρα μάρμαρα από το ναό ίσως της Αθηνάς, τοποθετήθηκαν σε σχήμα σταυρού. Ρωμαλέα πύκα υψώνονται ανάμεσα στα ερείπια και η ρητίνη καθώς σιγολιώνει στον ήλιο, θυματίζει το χώ-

ρο μ' ευλάβεια.

Από το ύψος του λόφου, διακρίνουμε κατάλοιπα πιθανού λιμανιού μιας και η Κάτω Βασιλική έλεγχε το πέρασμα στον Πατραϊκό κόλπο πριν το άνοιγμα της διώρυγας της Κορίνθου.

Ο Χριστιανισμός διαδόθηκε στην περιοχή από μαθητές του Απόστολου Ανδρέα (πολιούχου της αντικριστής Πάτρας) ή από μαθητές του Παύλου που ήρθαν απ' την Κόρινθο. Τα μνημεία του είναι ορατά παντού. Σχεδόν σ' όλο το νομό συναντά κανείς παλαιοχριστιανικά ερείπια.

Αρχαίες πόλεις όπως η **Ναύπακτος**, η **Πλευρώνα**, η **Μώκιστα**, συνεχίζουν τη ζωή τους στο φως της νέας θρησκείας. Στο νομό (με τα 7 αρχαία θέατρα και τα πάμπολλα κάστρα) συναντά κανείς το μεγαλύτερο αριθμό μέσο και υστεροβυζαντινών μνημείων στη ΒΔ Ελλάδα.

Η απουσία μεγάλων αστικών κέντρων διατήρησε στην περιοχή τους ήπιους τύπους και τους αρχιτεκτονικούς ρυθμούς της βυζαντινής

περιόδου μέχρι σχεδόν τον 19ο αιώνα, με τη λεπτή αισθητική που δημιουργεί ναούς μονόχωρους, σταυρεπίστεγους, αγιορείτικους. Στα εσωτερικά στρατεύτηκαν για την αγιογράφηση τους, άξιοι καλλιτέχνες απ' την Αρκαδία αλλά και φημισμένοι ζωγράφοι απ' το **Λινοτόπι** της Καστοριάς.

Πολλά απ' αυτά τα μνημεία σκελετωμένα πια χορταριάζουν μες στα χωράφια ή βυθίστηκαν μες στα πλούσια νερά της περιοχής, όπως η **Παναγιά Πρεβέντζα** που κατακλύστηκε απ' τα νερά του φράγματος Καστρακίου.

Ο μοναχισμός στην περιοχή και τα σπηλαιοησυχαστήριά της

Τρεις αιώνες περίπου μετά την εμφάνιση του Χριστιανισμού, και προτού η νέα θρησκεία επισημοποιηθεί με την ίδρυση της Κων/λης, ως πρωτεύουσας της Ανατολικής Ρωμαϊκής Αυτοκρατορίας γεννιόταν το κίνημα του Μοναχισμού, κάτω κι απ' τις διώξεις των

Ρωμαίων.

Στο απόγειο της απολυτότητας και της μόνης αλήθειας της νέας πίστης, μεγάλος αριθμός αναχωρητών καταφεύγει σ' ερημικές τοποθεσίες, βουνοκορφές και σπήλαια. Μορφές αναχωρητισμού σαν αυτές του **Συμεών Στυλίτη** στη Συρία, αποτελούν άνευ όρων παράδοση στην αίγλη της νέας Σωτηριακής δοξασίας.

Άγιος Δημήτριος: Γκριζοπράσινο ασβεστόλιθος, κοκκινωποί πλίνθοι και αρχαίο μάρμαρο συγκροτούν το δομικό υλικό του καθολικού Μονής του 11ου αι.

Μερικοί τοίχοι είναι ό,τι απέμεινε απ' τα κελιά των μοναχών που

κλείναν την είσοδο της σπηλιάς στο ασκηταριό των Αγίων Πατέρων.

Απ' τον 4ο αιώνα και μετά εμφανίζονται τόνα μετά το άλλο τα μοναστήρια στη Συρία, στην Αίγυπτο, την Καππαδοκία. Ήδη πριν τον 9ο αιώνα αρχίζει ο μαναχικός εποικισμός του Άθω. Στους ίδιους αιώνες μοναχοί εγκαθιστούν την πίστη και την καρτερία τους στα σπήλαια της Βαράσοβας.

Η επίσκεψη αυτών των ιερών χώρων είναι και ο στόχος του ταξιδιού μας. Ο έμπειρος **Απόστολος Μελάς** θα είναι ο οδηγός μας για τον **Αγ. Νικόλαο** της Βαράσοβας και το σπήλαιο των **Αγίων Πατέρων**. Περιμένοντας να ηρεμήσει η θάλασσα, μέσω της οποίας προσεγγίζεται ο **Αγ. Νικόλαος**, ξεκινάμε για τους **Αγ. Πατέρες**.

Βγαίνουμε απ' τη Κ. Βασιλική στον εθνικό, κατευθυνόμενοι προς Μεσολόγγι. Μετά 3-4 χλμ. μπαίνουμε στον χωματόδρομο αριστερά που θα μας φέρει στη Βορεινή πλευρά της Βαράσοβας. Ίσια μπροστά και πάνω μας, χάνσκουν δύο σπήλαια.

Μέχρις εκεί όμως πρέπει να διασχίσει κανείς μια δασωμένη πλαγιά από φυλύκια, αγριελιές και πουρνάρια. Μετά από 3/4 της ώρας και προσπαθώντας να ορθοποδήσουμε σε απότομη ανωφέρεια από τριμμένο ασβεστόλιθο, μέσα απ' τον οποίο ξεπετάγεται μυρωδάτη η μέντα, αντικρίζουμε το ασκηταριό των Αγίων Πατέρων.

Χώρος σκοτεινός, εγκαταλειμμένος, πνιγμένος στην κοπριά και τη μούχλα στα βράχια.

Οι Απόστολοι καθισμένοι στη σειρά, την μέρα της Πεντηκοστής, με μάτια βγαλμένα από όσους πίστευαν στην υπεροχή της δικιάς τους αλήθειας, τοιχογραφούν, τη μοναδική πλευρά της σπηλιάς που φέρει ακόμη τη Μεταμόρφωση του Σωτήρος και την Ύψωση του Τιμίου Σταυρού.

Βησιγόθιοι, Σλάβοι, Νορμανδοί κι Άραβες, πέρασαν από δω και δεν άφησαν τίποτα όρθιο. Ο Καντακουζηνός αναφέρει ότι τον 14ο αιώνα η περιοχή γύρω απ' τη Βαράσοβα ερημώθηκε και ότι οι Ακαρνανές κατέβαιναν στα παράλια και προτιμούσαν να πουληθούν σα δούλοι γιατί δεν είχαν να φάνε.

Στο ασκηταριό των Αγίων Πατέρων.

Οι Απόστολοι, φωτισμένοι απ' το Άγιο Πνεύμα της Πεντηκοστής, είναι μια απ' τις 3 τοιχογραφίες που σώζονται σε κακή κατάσταση. (πάνω) Εσωτερικό των Αγίων Πατέρων όπου και η δεξαμενή του νερού. (κάτω) Η είσοδος της σπηλιάς μόλις που διακρίνεται μες στα ασβεστολιθικά βράχια της Βαράσοβας. (δεξιά)

Βγαίνω απ' τη σκοτεινιά της σπηλιάς, αναζητώντας τον ήλιο για να ζεσταθώ, σε ύψος 700 περίπου μέτρων.

Στα ανατολικά η γέφυρα του Ρίο-Αντίρριου κορέμεται θαρρείς από κλωστές, μέσα σ' ένα ομιχλώδες πρωινό.

Ο καιρός στο μεταξύ έχει ηρεμήσει και ξεκινάμε με τη βάρκα του Απόστολου για το θαλασινό Άγιο Νικόλαο.

Είκοσι λεπτά διαρκεί το ταξίδι. Περνώντας απ' την αμμουδερή παραλία της **Λιμνοπούλας**, παρατηρούμε στο ύψωμα τα γκρίζα τείχη της αρχαίας **Χαλκίδας**.

Αράζουμε στον όμορφο όρμο κάτω απ' τη σπηλιά. Όλη η περιοχή είναι ένας απέραντος μπαξές από μεγαλόφυλλες Καπαριές. Με τα μπουμπούκια τους ο Απόστολος γεμίζει τα βάζα του κάθε άνοιξη.

Το άνοιγμα της σπηλιάς μόλις διακρίνεται απ' την παραλία. Χρειάζεται ν' ανέβεις αρκετά για να αποκαλυφθεί μπροστά σου, χαώδης και πανύψηλη.

Οι εργασίες αναστήλωσης και συντήρησης που επιμελήθηκε ο καθηγητής Βυζαντινής Αρχαιολογίας **Αθανάσιος Παλιούρας**, με πολυμελή ομάδα για μια 10ετία, παρέδωσαν το χώρο

Η Πάνω Βασιλική ή Γαβρολίμνη και τ' άλλα χωριά βόρεια της Βαράσοβας μες στον

εύφορο ελαιόφυτο κάμπο του Εύηγου, απ' το ύψος της σπηλιάς των Αγίων Πατέρων.

Η αρχή του βουνού της Βαράσοβας, εκεί που τελειώνει η παραλία της Λιμνοπούλας.

Καπαριές και σκίνα σκεπάζουν τη χαράδρα της Βαράσοβας μέσα απ' την επικοινωνούσαν με τ' άλλα μοναστήρια.

οποία οι Μοναχοί του Αγίου Νικολάου
Εδώ εξάλλου είχαν και τ' αμπέλια τους.

στους επισκέπτες, αποκαλύπτοντας τα θεμέλια ενός μεγάλου και οργανωμένου μοναστικού συγκροτήματος. Η μοναχική κοινότητα εγκαταβίωσε εδώ απ' τον 9ο μέχρι τον 18ο αιώνα. Η είσοδος της σπηλιάς ήταν χτισμένη με διώροφα κελιά.

Στο εσωτερικό λειτουργούσε μαγειρείο και υπήρχε δεξαμενή νερού, ενώ πίσω απ' το ιερό ανακαλύφθηκε μικρός χώρος ταφής.

Στο κέντρο το καθολικό του Ναού του Αγ. Νικολάου. Απ' τα θραύσματα που βρέθηκαν αποκαταστάθηκε η Τράπεζα και ο στυλοβάτης που χωρίζει το Ιερό.

Η ιερή γύμνια στο χώρο θυμίζει τα πρωτοχριστιανικά χρόνια, όταν η νέα πίστη εγκαθίσταντο σε άκτιστους χώρους, στην αγκαλιά της φύσης. Το συγκλονιστικό βέβαια στοιχείο σ' αυτό το σπηλαιώδες ασηκηταριό είναι η **εγκλείστρα** του. Σε ύψος 16 μ. πάνω απ' το έδαφος της σπηλιάς, δυο βαθιές, φυσικές και παράλληλες σχισμές στο βράχο, ενώνονται δημιουργώντας ένα πλάτωμα στο οποίο κατέφευγαν για περισυλλογή οι μοναχοί από μια σκάλα που για ασφάλεια την τραβούσαν πάνω και παρέμεναν εκεί για μεγάλο χρονικό διάστημα.

Η εγκλείστρα, κατά τον καθηγητή κ. Παλιούρα είναι **μοναδική στον Ελλαδικό χώρο** μαζί με την αντίστοιχη στον **Αγ. Νεόφυτο Κύπρου** και στον **Αγ. Ιωάννη Χοζοβίτη** στην έρημο Ιεροσολύμων - Ιεριχούς.

Κατηφορίζοντας προς το μικρό όρμο στην επιστροφή καταλαβαίνουμε ότι το σπήλαιο της Βαράσοβας, με την απέραντη εποπτεία στον Πατραϊκό κόλπο ήταν κι ένα ισχυρό παρατηρητήριο. Οι μοναχοί απέφευγαν τη θάλασσα οδό και επικοινωνούσαν απ' την ξηρά, με τα υπόλοιπα μοναστικά κέντρα.

Ο περιηγητής **M. Bazin** (*Memoires sur l' Etolie, Archives des Missions scientifiques et literaires, Παρίσι 1864*) γράφει ότι οι κτηνοτρόφοι της περιοχής μιλούσαν για **72** προσκυνητάρια, ναούς και μοναστήρια.

Καθώς παρατηρώ τη δυτική πλευρά του βουνού, μέρος μιας επικλινούς προς τη θάλασσα

**Το σεμνό Ιερό και η λιτή Αγία Τράπεζα, όπως την έστησε η ανασκαφική ομάδα του καθηγητή Αθανάσιου Παλιούρα. (κάτω)
Η μεγαλοπρεπής αλλά και αθέατη από τα δυτικά είσοδος της σπηλιάς του Αγίου Νικολάου. (δεξιά)**

χαράδρας, που δέχεται το ζεστό ήλιο του απο-
μεσημέρου και τους υγρούς νοτιάδες, βρίσκω
πειστική την πληροφορία ότι οι Μοναχοί καλ-
λιεργούσαν εδώ αμπέλια για κρασί. Κάποια απ'
αυτά τα κλήματα επιβίωσαν μέχρι τον πόλεμο.

Ο Αγ. Νικόλαος της Βαράσοβας αποτελεί ένα
θρύλο και μια γλυκιά μνήμη για τους ντόπιους,
που τον γιορτάζουν με πανηγύρι μεσ' το
καλοκαίρι. Ο καθηγητής **Αθ. Παλιούρας**
γράφει: "Σε συμβολαιογραφική πράξη της 28ης
Μαΐου 1770 του Ζακκίνθου συμβολαιογράφου
Γ. Βιτάλη, μαρτυρείται πως ο Πατρικός έμπο-
ρος Γ. Κωστάκης και Ρόδης Κανακάρης, για να
μεταφέρουν εμπόρευμα στο Λιβόρνο της
Ιταλίας ναύλωσαν το πλοίο του Μεσολογγίτη
Δημητρίου Τρικού-πη που είχε το όνομα "Άγιος

Νικόλαος της Βαράσοβας"!

Όταν φθάνουμε στην παραλία ο ήλιος καίει
ακόμη και εμείς ξεπλένουμε τη σκόνη της
Ιστορίας με μια βουτιά, όσο ο Απόστολος μά-
ζεψε πεταλίδες για να ταΐσει τα σκαθάκια και
τις τσιπούρες που μας φίλεψε το ίδιο βράδυ.

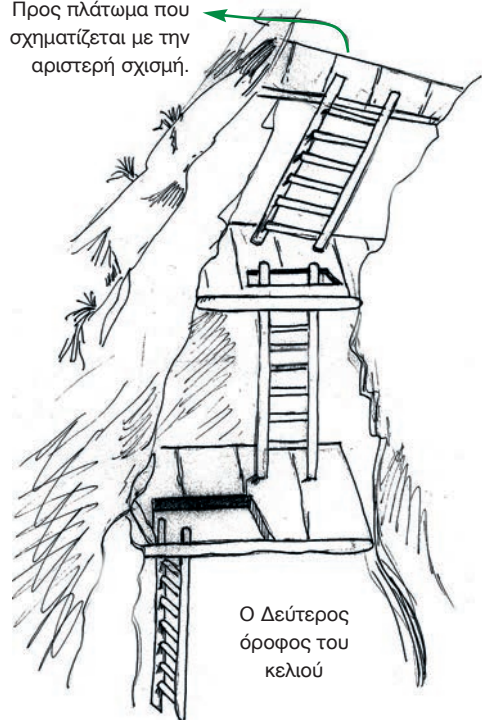
Αύριο ένας άλλος Άγιος Νικόλαος, πιο
απόμακρος κι ερημικός θα μας περιμένει στο
Κρεμαστό ησυχαστήριό του.

Ο Άγιος Νικόλαος ο Κρεμαστός

Στο δρόμο για το τραχύ κρη-
σφύγετό του, περ-
νάμε απ' το **Αιτωλικό**. Ένα επίπεδο νησάκι
που κρέμεται με τις δυο του τοξωτές γέφυρες

Εσωτερικό σχεδιάγραμμα της εγκλείστρας, όπου μέσα από
αλεπάλληλες σκάλες οδηγούνταν οι μοναχοί στο πλάτωμα που
περιλαμβάνει τη δεύτερη εγκλείστρα

Προς πλάτωμα που
σχηματίζεται με την
αριστερή σχισμή.

Ο Δεύτερος
όροφος του
κελιού

Σχεδιαστική απεικόνιση της εγκλείστρας σύμφωνα με το φιλμ του
Απόστολου Μπρέντα, "Βαράσοβα το Αγ. Όρος της Δυτικής Ελλάδας".

ΣΚΙΤΣΟ : ΜΙΧΑΗΛΗΣ ΖΕΥΓΟΥΛΑΣ

στη ξηρά, ενώνοντας την Αιτωλία και την Ακαρνανία. Στο λιμάνι τα χέλια στριφογυρίζουν σαν ασημένια βραχιόλια στα πανέρια, και πιο κει πάλλενκο το Μουσείο της μεγάλης χαράκτριας **Βάσως Κατράκη**, με τις ασπρόμαυρες ασκητικές φιγούρες των αγωνιστών-ηρώων της.

Ο **Απόστολος Τρικαλινός** που συναντάμε, θα μας οδηγήσει στον Κρεμαστό. Βγαίνουμε απ' το Αιτωλικό και λίγο πιο πάνω απ' το **Κεφαλόβρυσο**, παίρνουμε ένα χωματόδρομο προς το βουνό **Αράκυνθο** (ή Ζυγό). Το χώμα γίνεται σε λίγο δρόμος σπαρμένος με κοτρώνια. Αφήνουμε το τζίπ κι αρχίζουμε την ανηφόρα.

Το μονοπάτι ανύπαρκτο. Οι αραιές κόκκινες σημάνσεις πάνω σε πέτρες-ξυράφια, είναι η μόνη μας ελπίδα, σ' ένα τοπίο όπου οι θεόρατες κατάφορτες αγριελιές, που βγάζαν παλιότερα ένα λάδι σπάνιας γεύσης - σωστό φάρμακο - ανταγωνίζονται, τις βάλανιδιές.

Μετά μία ώρα περίπου φθάνουμε στην άκρη ενός γκρεμού απ' όπου το ασβεστομένο άνοιγμα του σπηλαιού μας κοιτά κατάματα, απ' την άλλη όχθη.

Οι δυσκολίες ήταν γνωστές από πριν και οι πληροφορίες αποθαρρυντικές για το εγχείρημά μας. Το μονοπάτι, φάρδους σχεδόν μιας πατούσας, κατεβαίνει απότομα, χωρίς καμιά

Η εγκλείστρα μέσα απ' την οποία οι μοναχοί ανέβαιναν σε πλάτωμα που σχηματιζόταν με την αριστερή σχισμή, από σκάλες που ξεκίναγαν απ' το δεύτερο όροφο των κελιών τους.

Ο Άγ. Νικόλαος ο Κρεμαστός είναι το πιο σημαντικό ασκητικό κέντρο στο μεσαίωνα. Χρονολογείται από το 10-13 αιώνα. Ιδρυτής του ήταν ο μοναχός ΝΙΚΑΝΘΟΣ στα τέλη του 10αιώνα.

Μέσα στην χαράδρα σώζονται τα ερείπια του Μοναστηριού. Ενώ στα αριστερά του σπηλαίου υπάρχει ένα μικρότερο σπήλαιο η προσέγγιση του οποίου γίνεται μέσω ενός επικίνδυνου μονοπατιού λαξευμένου στο βράχο.

προστασία απ' τα δεξιά σου. Φόβοι με κυκλώνουν και ανθρώπινα ένστικτα με καθλώνουν σ' ένα μικρό κομμάτι γης, στηριγμένο στον κορμό μιας αγριελιάς.

Ο φωτογράφος και ο οδηγός συνεχίζουν, το φαράγγι τους καταπίνει και εγώ στυλώνω το βλέμμα στην είσοδο του Κρεμαστού και μετρώ το χρόνο που θα τους δω να την διαβαίνουν. Πέρασε πάνω από μισή ώρα, όταν φθάσαν "απέναντι" σχεδόν σκαρφαλώνοντας. Το φαράγγι αντιλαλεί τα κουδούνια των κατσικιών και το μελωδικό τραγούδι του αηδονιού.

Κρεμαστό ονόμασε το Μοναστήρι ο ιδρυτής του **Νίκανδρος**, το σημαντικότερο ασκητικό κέντρο του Μεσαίωνα στην περιοχή.

Σ' ένα άνοιγμα σπηλιάς 6μ. και βάθος 12,30 μ.

άνθησε εδώ, από τον 9ο έως τον 14ο αιώνα μια μοναστική κοινότητα που αποτύπωσε την πίστη της μ' έξοχες τοιχογραφίες, πολλές απ' τις οποίες φιλοτέχνησαν μοναχοί απ' την Καπαδοκία, όταν στάθμευαν εδώ, πηγαίνοντας για τα Μοναστήρια της Κ. Ιταλίας.

Την ίδια τεχνοτροπία συναντάμε στην απόμακρη και σχεδόν παραθαλάσσια σπηλιά της **Αγ. Σοφίας στα Κύθηρα** (που κινδύνευσε φέτος απ' τις πυρκαγιές), στην **Πισκοπή της Σαντορίνης**, και στην εκκλησία του **Ερημητηρίου στα Βούρβουρα της Κυνουρίας**.

Η κατάσταση στον παρατημένο Κρεμαστό δεν είναι καθόλου καλή. Η υγρασία της σπηλιάς κάλυψε με μούχλα σχεδόν το σύνολο των αγιογραφιών, μαζί και την λαϊκή μορφή της

Άγιος Νικόλαος ο Κρεμαστός.

Απ' τις ελάχιστες παι-
αγιογραφίες που γλίτωσαν τη
φθορά και την υγρασία (ως
πότε όμως) ...

Το εσωτερικό της σπηλιάς του Αγίου Νικολάου του Κρεμαστού. Η μαύρη σύνολο σχεδόν των τοιχογραφιών.

μούχλα έχει καλύψει στο πίσω μέρος το

Παναγιάς που γνέθει με τη ρόκα της. Οι κοπριές των ζώων σωρεύονται και καλύπτουν τα υποτυπώδη σκαλάκια της εισόδου κάνοντας την προσέγγιση του χώρου σχεδόν αδύνατη και επικίνδυνη. Στις 6/12 τ' Αη Νικόλα ίσως κάποιοι προσκυνητές να τολμήσουν να φθάσουν ως εδώ. Αλλιώς θα περιμένουν την άνοιξη στο δεύτερο εορτασμό στις 20/5.

Στις μέρες μας οι προσευχές και οι ικεσίες άφησαν τις σπηλιές και τα ησυχαστήρια. Οι μοναχοί γίναν περισσότεροι πια και κατοικούν στις πόλεις, με την καρτεριά τους εξαντλημένη. Οι Άγιοι δεν πάψαν να κυκλοφορούν ανάμεσά μας, κι ας μη τους περιέχει κανένα επίσημο Εορτολόγιο. Όσο για τις σύγχρονες τοιχογραφίες, τις λένε γκράφιτι, και τις σχεδιάζουν παιδιά.

Ευχαριστούμε θερμά,

Τον καθηγητή **Αθανάσιο Πα-λιούρα** που χωρίς το ανασκαφικό του έργο και την πληθώρα των πληροφοριών του μέσα απ' τα συγγράμματά του, δε θάταν δυνατό αυτό το ταξίδι και η αποτύπωσή του. Το σκηνοθέτη **Απόστολο Μπρέντα** για την παραχώρηση της κόπιας του φίλμ του. Επίσης τον **Απόστολο Μελά** για την ξενάγηση στον Αγ. Νικόλαο Βαράσοβας και τον **Απόστολο Τρικαλινό**, που χωρίς το θάρρος του, η τολμηρή προσέγγιση στον "Κρεμαστό" θάταν ανέφικτη.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

- ♦ Αθαν. Δ. Παλιούρας: **Βυζαντινή Αιτωλοακαρνανία**, εκδ. Ίφιτος 2004 (1981-1985)
- ♦ Επτά ημέρες, εφημ. ΚΑΘΗΜΕΡΙΝΗ, Μνημεία της Αιτωλοακαρνανίας, 27/9/1998
- ♦ Φιλμογραφία: Αποστόλου Μπρέντα: Βαράσοβα το Άγιον Όρος της Δυτ. Ελλάδας, 2006

e